

Ελληνικός μεσοπολεμικός υπερρεαλισμός

Εαρινό εξάμηνο 2019

Nicole Votavová Sumelidisová

Απαιτήσεις του μαθήματος

- Παρουσία στα μαθήματα
- Προφορική εξέταση
- Γραπτή εργασία + παρουσίαση στο μάθημα (15 Μαΐου):
 - ✓ Παρουσίαση: 15 – 20 λεπτά
 - ✓ Γραπτή εργασία: cca 10 σελίδες, μορφή ακαδημαϊκής εργασίας, μέχρι 10 Μαΐου

Θέματα:

Ο Οδυσσέας Ελύτης και ο υπερρεαλισμός

Η πρόσληψη του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα

Η Αμοργός του Νίκου Γκάτσου

Δομή εργασίας και πηγές

➤ ΔΟΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

- ΕΙΣΑΓΩΓΗ: παρουσίαση θέματος, στόχος, μεθοδολογία – πλάνο ανάπτυξης
- ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ: ανάπτυξη θέματος
- ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ανακεφαλαίωση, συμπεράσματα
- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: όλο το βιβλιογραφικό υλικό

➤ ΠΗΓΕΣ

- Πρωτογενείς
- Δευτερογενείς
- Παράθεμα x παράφραση

Θέματα:

Ο Οδυσσέας Ελύτης και ο υπερρεαλισμός

Η πρόσληψη του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα

Η Αμοργός του Νίκου Γκάτσου

Παραπομπές

➤ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

- **Δείκτης** μετά το σημείο στίξης: Σύμφωνα με τον Steward «Η ανάπτυξη των παιδιών ως αποτέλεσμα της καθημερινής φροντίδας δεν μπορεί να μελετηθεί χωρίς να εξετάσουμε την επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος».1
- Υποσημειώσεις:

➤ ΣΥΣΤΗΜΑ HARVARD (εντός κειμένου)

- Σε τελική ανάλυση, η ίδια η φύση αυτών των ασυμφωνιών ταυτίζεται με αυτό που έχει υποστηρίξει ο **Stewart (1987: 429)**: «Η ανάπτυξη των παιδιών ως αποτέλεσμα της καθημερινής φροντίδας δεν μπορεί να μελετηθεί χωρίς να εξετάσουμε την επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος».
- «Η ανάπτυξη των παιδιών ως αποτέλεσμα της καθημερινής φροντίδας δεν μπορεί να μελετηθεί χωρίς να εξετάσουμε την επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος» (**Stewart 1987: 429**) .

Υποσημειώσεις

- Βιβλίο:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ, Α. *Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία (19ος και 20ός αιώνας)*, Ίκαρος, Αθήνα 2000, σελ. 53.

- Πρακτικά συμποσίου:

Apostolopoulos Y., Loukissas P. & Leondidou. (eds./επιμ.). *Mediterranean tourism Facets of socio-economic development and cultural change*. Routledge. London 2001, σελ....

- Συγκεκριμένη εισήγηση:

Συγγραφέας, τίτλος εισήγησης, στο (in) Apostolopoulos Y., Loukissas P. & Leondidou. (eds./επιμ.). *Mediterranean tourism Facets of socio-economic development and cultural change*. Routledge. London 2001, σελ....

- Περιοδικό:

Thuen, T., The significance of borders in the East European transition. *International Journal of Urban and Regional Research*, τεύχος 23, 1999, σελ. 738-50.

- Κείμενο στο διαδίκτυο:

VandenBos, Knapp, S., & Doe, J. 2001. Role of reference elements in the selection of resources by psychology undergraduates. *Journal of Bibliographic Research*, 5, 117-123. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://jbr.org/articles.html> (13/9/2001)

Βιβλιογραφία:

➤ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

- Βιβλίο:

Αναστασιάδου Α. κ.ά., *Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία (19ος και 20ός αιώνας)*, ΕΑΠ, Πάτρα 2000.

Apostolopoulos Y., Loukissas P. & Leondidou. (eds./επιμ.). *Mediterranean tourism Facets of socio-economic development and cultural change*. Routledge. London 2001.

- Περιοδικό:

Thuen, T., The significance of borders in the East European transition. *International Journal of Urban and Regional Research*, 23, 3. 1999: 738-50. (όλη η έκταση)

Κείμενο στο διαδίκτυο:

VandenBos, Knapp, S., & Doe, J. 2001. Role of reference elements in the selection of resources by psychology undergraduates. *Journal of Bibliographic Research*, 5, 117-123. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://jbr.org/articles.html> (13/9/2001)

Υπερρεαλισμός

Όρος:

Ο **υπερρεαλισμός** ή **σουρεαλισμός**, από τις γαλλικές λέξεις **sur** (επάνω, επί) και **réalisme** (ρεαλισμός, πραγματικότητα) όπου στα ελληνικά θα μπορούσε να αποδοθεί ως «πάνω ή πέρα από την πραγματικότητα»

Ενώνει την εξωτερική και εσωτερική πραγματικότητα

Λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό κίνημα των αρχών του αιώνα, το οποίο χρησιμοποιώντας τα όνειρα, το στοιχείο του τυχαίου και έναν απόλυτο αυτοματισμό, είχε ως στόχο να εκφράσει την καθαρή σκέψη, απαλλαγμένη από όλους τους περιορισμούς που επιβάλλει η λογική και οι ηθικές ή κοινωνικές προκαταλήψεις· σουρεαλισμός.

Ίδρυση του υπερρεαλισμού στη Γαλλία και στην Ελλάδα

André Breton: *Manifeste du surréalisme* (1924)

Νικήτας Ράντος/Νικόλας Κάλας

Ανδρέας Εμπειρικός

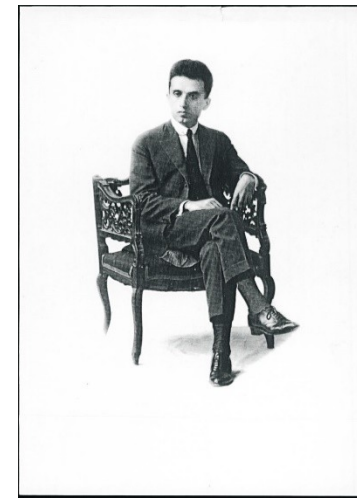

Νίκος Εγγονόπουλος

Γενιά του '20: νεορομαντική ποίηση

- έμμετρη ποίηση
- απαισιοδοξία, μελαγχολία, αίσθηση του ανικανοποίητου του αδιεξόδου
- απουσία ιδανικών (x Παλαμάς, Σικελιανός, Καζαντζάκης)
- στροφή στο άτομο – ποίηση χαμηλών τόνων (στα προσωπικά του αισθήματα)
- καταφύγιο στην ονειροπόληση και τη φυγή

[Είμαστε κάτι...] συλλ. *Ελεγεία και Σάτιρες*

Είμαστε κάτι ξεχαρβαλωμένες
κιθάρες. Ο άνεμος, όταν περνάει,
στίχους, ήχους παράφωνους ξυπνάει
στις χορδές που κρέμονται σαν καδένες.

Είμαστε κάτι απίστευτες αντένες.
Υψώνονται σα δάχτυλα στα χάη,
στην κορυφή τους τ' άπειρο αντηχάει,
μα γρήγορα θα πέσουνε σπασμένες.

Είμαστε κάτι διάχυτες αισθήσεις,
χωρίς ελπίδα να συγκεντρωθούμε.
Στα νεύρα μας μπερδεύεται όλη η φύσις.

Στο σώμα, στην ενθύμηση πονούμε.
Μας διώχνουνε τα πράγματα, κι η ποίησις
είναι το καταφύγιο που φθονούμε.

Καλλιτεχνικός μοντερνισμός

- Πρώτο μισό του 20ού αιώνα (κυρίως **μεσοπόλεμος**)
- Διεθνές κίνημα με κύριους εκπροσώπους από τις **αγγλόφωνες** περιοχές
- **Ενάντια στον θετικισμό** (λογική, αντικειμενικότητα, εμπειρία) = σχετικοποίηση της αρχής της αιτιότητας
- Υποστηρίζει την **υποκειμενική** άποψη
- Με βοήθεια των **ανθρωπιστικών και φυσικών επιστημών** – S. Freud
- **Εικαστικές τέχνες**: ιμπρεσιονισμός, εξπρεσιονισμός, κυβισμός

Claude Monet, *Impression, soleil levant*, 1872

Μοντερνισμός - ποίηση

- Πρόδρομοι: Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Lautréamont
- Εκπρόσωποι: T. S. Eliot, E. Pound, W. B. Yeats
- **Ρήξη με την παράδοση:**
 - Εγκαταλείπεται η έμμετρη ποίηση, επικράτηση του **ελεύθερου στίχου**
 - Παραβίαση συντακτικών κανόνων
 - Κατάργηση στίξης
 - **Τολμηρές μεταφορές:**
 - Ελεύθεροι συνειρμοί
 - **Πολυσημία**
 - Υπαινικτική γλώσσα
 - Καινούριο λεξιλόγιο (βλ. Βαγενάς)
 - ❖ **Κατάργηση της αρχής της μίμησης**
 - ❖ Αυτοαναφορικότητα

Μοντερνισμός - πεζογραφία

- Αναπτύχτηκε με καθυστέρηση
- Μυθιστόρημα (βλ. Θεοτοκάς)
- Εκπρόσωποι: M. Proust, V. Woolf, J. Joyce, T. Mann, F. Kafka
- Ενάντια στον ρεαλισμό και νατουραλισμό
- Υποκειμενική αντίληψη του κόσμου
 - Αποσπασματικότητα
 - Χαλάρωση πλοκής
 - Εσωτερικός μονόλογος
 - Συνειρμική γραφή
 - Περιορισμένη οπτική γωνία / διαφορετικές οπτικές γωνίες
 - Ο χρόνος διασπάται

Όρος «πρωτοπορία»

- **Avant-garde – εμπροσθοφυλακή:**

Στρατιωτικό απόσπασμα που προπορεύεται στρατιωτικής φάλαγγας, για να την πληροφορεί έγκαιρα σχετικά με τις θέσεις και τις κινήσεις του εχθρού και για να την προστατεύει από αιφνιδιαστικές επιθέσεις.

Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής Γλώσσας, Ίδρυμα της ελληνική γλώσσας, 1999.

Επαναστατικά καλλιτεχνικά κινήματα των αρχών του 20ού αιώνα που έχουν (τουλάχιστον κάποιο διάστημα) εκτός από αισθητικούς και κοινωνικοπολιτικούς σκοπούς.

Συγγένειες

- Ο μοντερνισμός και οι πρωτοπορίες είναι κινήματα καταρχήν **σύγχρονα**, καθώς εμφανίζονται την **ίδια περίπου εποχή, στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα**.
- Και τα δυο κινήματα (μοντερνισμός - πρωτοπορίες) έχουν **κοινούς προγόνους**, συγκεκριμένα τους Γάλλους ποιητές της σχολής του συμβολισμού του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα.
- Διεθνή κινήματα μεγάλων αστικών κέντρων: Σαν κινήματα ο μοντερνισμός και οι πρωτοπορίες εμφανίζονται **στα μεγάλα αστικά κέντρα, στις μητροπόλεις της Ευρώπης** συγκεκριμένα από ομάδες που περιλαμβάνουν **πολίτες διαφόρων χωρών** της ευρωπαϊκής ηπείρου και της Αμερικής:

Τόσο ο μοντερνισμός όσο και οι πρωτοπορίες είναι **διεθνή κινήματα** μια και ως **υπερεθνικές κινήσεις** διασχίζουν τα σύνορα και απλώνονται σε όλο τον κόσμο. Οι μητροπόλεις, όπου εμφανίζονται και διαμορφώνονται αυτές οι κινήσεις, είναι για το μοντερνισμό το **Λονδίνο** και για τις πρωτοπορίες το **Παρίσι** (κίνημα σουρεαλισμού) και η **Ζυρίχη** (κίνημα Νταντά). Αλλά και σε άλλες χώρες εμφανίζονται τέτοιες κινήσεις, όπως στην **Ιταλία** και στη **Ρωσία** (κίνημα φουτουρισμού).

- Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικό κοινό σημείο μεταξύ των κινήματων του μοντερνισμού και των πρωτοποριών είναι ότι **και τα δυο αντιμάχονται τη λογοτεχνική παράδοση**. Πέρα από τις διαφορές τόσο ο μοντερνισμός όσο και τα επαναστατικά κινήματα (πρωτοπορίες) εμφανίζονται ως **αντίδραση στην ιδεολογία που υπόκειται στις στατικές λογοτεχνικές μορφές, τις οποίες έρχονται να ανατρέψουν**. Κοινός παρονομαστής σε όλες τις κινήσεις είναι η ρητή ή η υπονοούμενη **αντιπαλότητα απέναντι στο αστικό ιδεώδες για τη λογοτεχνία και την τέχνη**.

Διαφορές

- Η βασικότερη ίσως διαφορά τους αφορά στην **συμπεριφορά/στάση τους απέναντι στην παράδοση**: Ο μοντερνισμός, αν και εμφανίζεται ως κίνηση που αντιτίθεται στην παράδοση, όπως αυτή είναι διαμορφωμένη στις μέρες του, **τελικά εύκολα συμφιλιώνεται μαζί της**, η συμβολή του είναι **στην ανανέωση ή τον εκσυγχρονισμό της**. *Ο μοντερνισμός ερωτοτροπεί κατά κάποιο τρόπο με την παράδοση και μετεξελίσσεται ο ίδιος σε παράδοση*. Οι πρωτοπορίες αντίθετα **δεν συμφιλιώνονται με την παράδοση**.
- Και η πρωτοπορία όμως δεν αγνοεί ή δεν αρνείται το παρελθόν απολύτως την **παράδοση**, αλλά αντιμετωπίζει την παράδοση ακραίως **ανατρεπτικά και κριτικά**, πολύ συχνά με **χιούμορ και ειρωνεία**, χαρακτηριστική είναι η παρωδία των κλασικών, σοβαρών μορφών, λογοτεχνικών ειδών ή συγκεκριμένων κειμένων.
- **Πρόσληψη** (ομαλή πρόσληψη μοντερνιστών x αρνητική στάση προς την πρωτοπορία)
- **Κοινωνικοπολιτικός χαρακτήρας** της πρωτοπορίας (x συμβατικές αντιλήψεις των μοντερνιστών)
- **Ομαδικός – συλλογικός χαρακτήρας** – ομαδικές δραστηριότητες

Ν. Βαγενάς, Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση, στο *Ειρωνική γλώσσα*, Αθήνα 1984, σελ. 12-41.

1^ο) Ο ελεύθερος στίχος

2^ο) Η μεγάλη ανάπτυξη της δραματικότητας σε σύγκριση με τη λυρική της παλαιάς ποίησης

3^ο) Το καθημερινό λεξιλόγιο — άμεση, ως ένα βαθμό, συνέπεια της δραματικότητας — σε αντίθεση προς το «ποιητικό» λεξιλόγιο της παλαιάς, που κάνει τη νέα ποίηση να πλησιάζει προς το λεξιλόγιο της πεζογραφίας και τον τόνο της προφορικής ομιλίας (αστική ποίηση)

4^ο) Η σκοτεινότητα· μια σκοτεινότητα διανοητικής φύσεως, που κάνει δύσκολο να περιγράψουμε το νόημα ενός ποιήματος.

Γενιά του Τριάντα

- Αρνείται τον ρεαλισμό και νεοσυμβολισμό
- Μανιφέστο – *Ελεύθερο πνεύμα* του Γ. Θεοτοκά (1913)
- Κοινά στοιχεία:
 - ενσυνείδητη τάση προς την μοντέρνα λογοτεχνία
 - ελληνικότητα (αναμέτρηση με την παράδοση)
- Κύριοι εκπρόσωποι:
 - Πεζογραφία: Γ. Θεοτοκάς, Μ. Καραγάτσης, Αγ. Τερζάκης
 - Ποίηση: Γ. Σεφέρης, Ο. Ελύτης, Γ. Ρίτσος, Ν. Ράντος, Α. Εμπειρικός, Ν. Εγγονόπουλος

Φουτουρισμός

- Ένα από τα τέσσερα πρωτοποριακά κινήματα (ο εξπρεσιονισμός, το νταντά και ο υπερρεαλισμός).
- Η ονομασία «φουτουρισμός» προέρχεται από την ιταλική λέξη *futurismo*, που θα μπορούσε να μεταφραστεί ως «μελλοντισμός», λατ. *futurum*.
- **1909** - ο εισηγητής του, ο Ιταλός ποιητής **F. T. Marinetti** δημοσιεύει στην παρισινή εφημερίδα *Le Figaro* το **Μανιφέστο του φουτουρισμού**.
- Επηρεάζει κυρίως της **εικαστικές τέχνες**, λιγότερο τη λογοτεχνία.

Χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού φουτουρισμού

- απόρριψη του παρελθόντος – ύμνηση του μέλλοντος, κυρίως της τεχνολογικής και βιομηχανικής προόδου: «ελευθερία, δράση, ταχύτητα, μηχανή».
(«..ένα βρυχώμενο αυτοκίνητο [..] είναι πιο όμορφο από τη Νίκη της Σαμοθράκης»)
- Νέες μορφές – αναπαράσταση κίνησης και ταχύτητας:
 - ελεύθερο στίχος
 - χαλαρή και ανορθόδοξη σύνταξη
 - απουσία στίξης
 - μέθοδος ελεύθερων λέξεων
 - νέο ποιητικό λεξιλόγιο
- δημόσιες εκδηλώσεις
 - Μετά το 1920 – συνδέεται με το **φασισμό του Μουσολίνι**
 - ρωσικός φουτουρισμός – συνδέεται με την **κομμουνιστική ιδεολογία**

Μανιφέστο του φουτουρισμού

Θέλετε λοιπόν να σπαταλήσετε τις καλύτερες σας δυνάμεις σ' αυτό τον αιώνιο και ανώφελο θαυμασμό του παρελθόντος, απ' όπου μοιραία θα βγείτε εξαντλημένοι, φτωχότεροι σε πνεύμα και ποδοπατημένοι; Στην πραγματικότητα σας βεβαιώνω ότι ή καθημερινή παρουσία σε μουσεία, βιβλιοθήκες και ακαδημίες (νεκροταφεία κενών προσπαθειών, Γολγοθάς βασανισμένων ονείρων, κατάλογοι ακρωτηριασμένων ορμών!...) είναι για τους καλλιτέχνες το ίδιο επικίνδυνη όσο και ή εκτεταμένη προστασία των συγγενών για μερικούς νέους μεθυσμένους από την ευφυΐα τους και τη φιλόδοξη επιθυμία τους. Αλλά για τους ετοιμοθάνατους, τους άρρωστους, τους φυλακισμένους, ο θαυμασμός του παρελθόντος είναι ίσως ένα βάλαμο στην κακοδαιμονία τους, αφού γι' αυτούς το μέλλον είναι κομματιασμένο... Αλλά εμείς δεν θέλουμε να ξέρουμε πια για το παρελθόν, εμείς οι νέοι και οι δυνατοί φουτουριστές!

Μανιφέστο του φουτουρισμού

Στο αεροπλάνο, καθισμένος στον κύλινδρο της βενζίνης [...] από τη θέση του αεροπόρου αισθανόμουν τη γελοία ματαιότητα της αρχαίας σύνταξης, κληροδοτημένης από τον Όμηρο. [...] Να, τι μου λέει ο περιστρεφόμενος έλικας, ενώ πετούσα στα διακόσια μέτρα, πάνω απ' τις πυκνές καπνοδόχους του Μιλάνου. Κι ο έλικας προσθέτει:

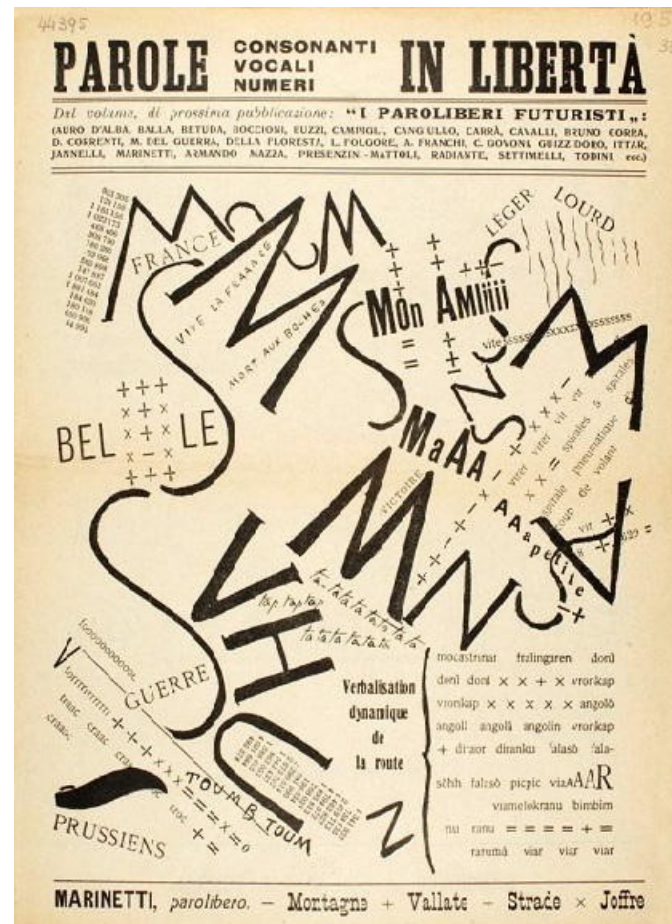
- ✓ Πρέπει να **καταστραφεί η σύνταξη**, εκθέτοντας τα ουσιαστικά στην τύχη, έτσι όπως γεννιούνται.
- ✓ Πρέπει να **χρησιμοποιείται το ρήμα στο απαρέμφατο**, γιατί προσαρμόζεται με ελαστικότητα στο ουσιαστικό, χωρίς να το υποτάσσει στο εγώ του συγγραφέα που παρατηρεί ή φαντάζεται.
- ✓ Πρέπει να **καταργηθεί το επίθετο**, γιατί το ουσιαστικό γυμνό διατηρεί το βασικό του χρώμα. Το επίθετο διαθέτοντας από μόνο του κάποια απόχρωση, δεν συμβιβάζεται με τη δυναμική οπτική μας, γιατί προϋποθέτει μια παύση, έναν στοχασμό...

Πρέπει να **καταργηθεί το επίρρημα**, παλιά πόρπη, που κρατά ενωμένες τις λέξεις, τη μια με την άλλη. Το επίρρημα διατηρεί στη φράση μια ενοχλητική ενότητα του τόνου.

Να καταργηθεί και η στίξη. Εφόσον θα έχουν εξαλειφθεί τα επίθετα, τα επιρρήματα και οι σύνδεσμοι, η στίξη φυσιολογικά χάνεται στην ποικιλόμορφη ροή ενός ζωντανού στυλ που γεννιέται από μόνο του, και δημιουργείται δίχως παράλογες παύσεις που απαιτούν τα κόμματα και οι τελείες. Για να τονιστούν μερικές κινήσεις και να δειχθεί η κατεύθυνσή τους θα χρησιμοποιούνται τα σημεία των μαθηματικών: + - x: = < > και τα σημεία της μουσικής.

Το ποίημα Zang Tumb Tumb αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των λέξεων σε ελεύθερη διάταξη. Πρόκειται για ένα **ηχητικό και σχηματικό ποίημα**, το οποίο γράφτηκε από τον Filippo Tommaso Marinetti και εκδόθηκε σε περιοδικό το 1912. Αναφέρεται στη μάχη της Αδριανούπολης (1912) την οποία είχε ο Μαρινέτι παρακολουθήσει ως ανταποκριτής για μια γαλλική εφημερίδα. Στο ποίημα παρουσιάζονται **ελεύθερες (απελευθερωμένες) λέξεις σε συνδυασμό με ήχους πυροβολισμών, εκρήξεων και ανθρώπινων φωνών.**

- Εμείς βεβαιώνουμε ότι το μεγαλείο του κόσμου πλουτίστηκε με μια καινούρια Ομορφιά: την ομορφιά της ταχύτητας. Ένα αγωνιστικό αυτοκίνητο με το κουβούκλιο του στολισμένο με μεγάλους σωλήνες όμοιους με ερπετά εκρηκτικής ανάσας... Ένα αυτοκίνητο βρυχώμενο, πού μοιάζει να τρέχει πάνω σε μύδρους, είναι πιο ωραίο από τη Νίκη της Σαμοθράκης.
- Εμείς θέλουμε να εξυμνήσουμε τον άνθρωπο πού κρατάει το τιμόνι του Οποίου ο Ιδεατός άξονας διατρέχει τη Γη, πού κι αυτή ακόμα εκτοξεύτηκε σε αγώνες, πάνω στην περίμετρο της τροχιάς της.
- Ο ποιητής πρέπει να σπαταλιέται με πολυτέλεια, με ορμή, με γενναιοδωρία, για να αυξήσει τον ενθουσιώδη πυρετό των αρχέγονων στοιχείων... Δεν υπάρχει πια ομορφιά παρά μόνο στον αγώνα. Κανένα έργο που δεν έχει επιθετικό χαρακτήρα δεν μπορεί να είναι έργο τέχνης. Την ποίηση πρέπει να τη συλλάβουμε σαν μια βίαιη επίθεση ενάντια στις άγνωστες δυνάμεις, με σκοπό να τις περιορίσει και να τις ταπεινώσει μπροστά στον άνθρωπο.
- <https://www.youtube.com/watch?v=9VCdGvhvZj4>

Ν. Καλαμάρης / Νικήτας Ράντος / Μ. Σπιέρος / Νικόλαος Κάλας (1907-1988)

- Ποιητής, μεταφραστής, **κριτικός**:

➤ **Αθήνα:**

- Κριτικός και θεωρητικός λογοτεχνίας και κινηματογράφου
- Πρώτος θεωρητικός του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα
- Πρώτος εκπρόσωπος της πρωτοπορίας στην ποίηση
(*Ποιήματα*, 1933)

➤ **Παρίσι:**

- Εντάσσεται στην υπερρεαλιστική ομάδα της Γαλλίας
- Αναγνώριση από τον André Breton

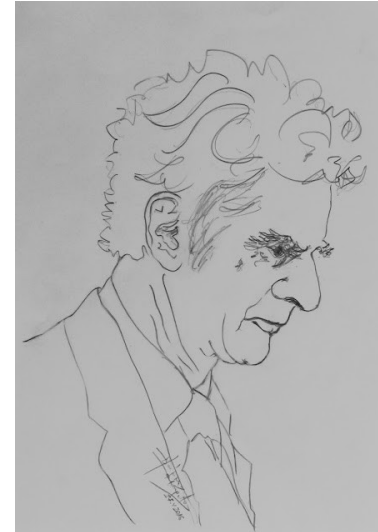
➤ **Νέα Υόρκη:**

- Κριτικός εικαστικών τεχνών

Νικήτας Ράντος (1907-1988) κριτικός και θεωρητικός της τέχνης

- Επιθετικά άρθρα ενάντια στα **λογοτεχνικά είδωλα** της εποχής (Παλαμάς, Σολωμός) και ενάντια στον *καρυωτακισμό*
- Αναγνώριση του **Καβάφη** (πρώτος από τη Γενιά του '30)
- Συνδυάζει **φροϋδισμό και μαρξισμό**
- Ασχολείται με τον **ρόλο της τέχνης**
- **Πρώτος θεωρητικός του υπερρεαλισμού** στην Ελλάδα
- Εισηγητής της **ψυχανάλυσης**

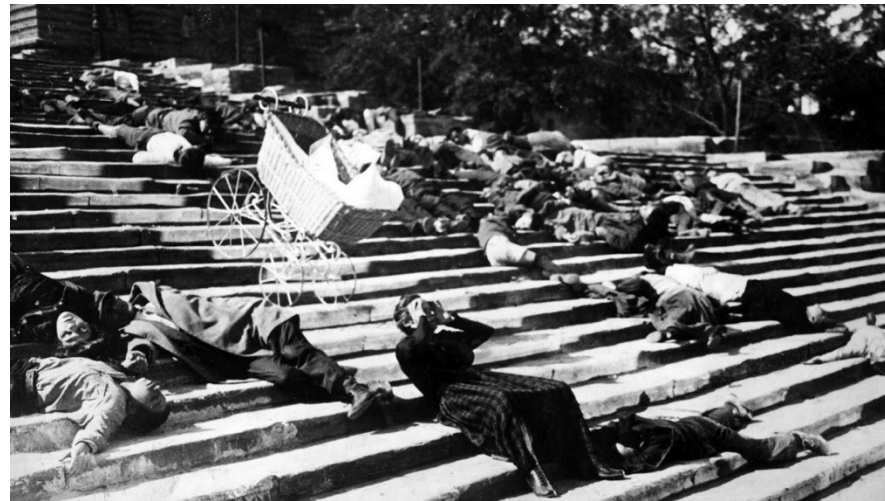
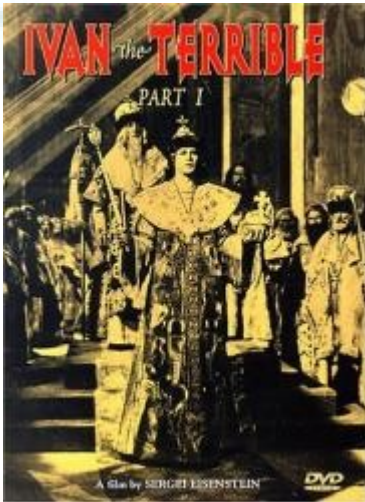
Νικήτας Ράντος (1907-1988) ποιητής - πρωτοπόρος

- Επηρεασμένος από τον φουτουρισμό (ήπια μορφή)
- Κοινωνικός ρόλος της τέχνης επηρεάζει τη θεματική του (ζωή εργατών)
- Ελεύθερος στίχος
- Αστική ζωή
- Επίκαιρη γλώσσα

Ποίηση και κινηματογράφος

- Sergei Michailovic Eisenstein (1898-1948)
- *Θωρηκτό Ποτέμκιν, Ιβάν ο Τρομερός*

Εφαρμογή των συγκεκριμένων κινηματογραφικών στοιχείων στην ποίηση του Ράντου

- Ενότητα **Βοή** (Ποιήματα) – επικά, πολύστιχα ποιήματα
- **Στρογγυλή συμφωνία**: μουσική συμφωνία συντεθειμένη από καθημερινούς ήχους της πόλης, των δρόμων, των ανθρώπων και των μηχανών
- Κυκλική κίνηση
- Ταχύτητα
- Κινηματογράφος – μάτι – η «κάμερα» κινείται συνέχεια και παίρνει διάφορες οπτικές γωνίες
- Συλλογικό «εμείς»
- **Το τραγούδι των λιμενικών έργων**

Βοή – από το Ποιήματα (1932)

- Επικός χαρακτήρας
 - Πολύστιχα ποιήματα
 - Τα βασικά χαρακτηριστικά κινηματογράφου – αφηγηματικά: χρόνος, χώρο, στα πρόσωπα και προπάντων στην κινητική τους υπόσταση.
-
- https://www.youtube.com/watch?v=-lAtyyrk_L8 – ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 16.30
 - <https://www.fdb.cz/film/muz-s-kamerou-celovek-s-kino-apparatom/trailery/13146>

Νταντά – ντανταϊσμός

- Ζυρίχη – 1916, **Cabaret Voltaire**
- Γενικός σκοπός: να εκφράσουν την αντίθεση τους στη μαζική υστερία και τον **παραλογισμό ενός παγκοσμίου πολέμου**, μέσα από φόρμες που θα αντανakλούν αυτό το παράλογο, την κατάργηση των ηθικών αρχών, το χάος της εποχής, δηλ. με φόρμες αρνητικές, αναρχικές και καταστροφικές.
- **Σκοπός σε επίπεδο τέχνης:** : η κριτική επανεξέταση όλων των παραδόσεων, των προϋποθέσεων, των κανόνων, της λογικής βάσης, ακόμη και των ίδιων των εννοιών της τάξης, της ενότητας και του ωραίου, που είχαν καθορίσει τη δημιουργία έργων τέχνης σε όλη την ανθρώπινη ιστορία = επανεξέταση των παραδοσιακών αισθητικών κανόνων
- Ομαδικές εκδηλώσεις βασισμένες σε παράλογο χιούμορ
- Διάφορες ετυμολογίες του όρου **DADA**

Το κίνημα του υπερρεαλισμού, όπως και το νταντά, αντέδρασε σε μία βαθιά κρίση του Δυτικού μετά τον Β΄ Π.Π., αντίθετα όμως από τον ντανταϊσμό πρότειναν λύσεις. Η λύσεις του βασιζόταν σε μία **ευρύτερη αναθεώρηση των αξιών** (revize hodnotoného systému), σε διάφορα επίπεδα της ανθρώπινης ζωής, αξίες ηθικές, αισθητικές, κοινωνικές ως και πολιτικές.

Πρόκειται για το πιο **σημαντικό πρωτοποριακό κίνημα**, με τις μεγαλύτερες απηχήσεις και στον χώρο της λογοτεχνίας και τον **εικαστικών τεχνών**.

Άνθισε κυρίως στη **Γαλλία**, αλλά και σε πολλές άλλες χώρες, Η κυρίως ανάπτυξή του χρονολογείται στις αρχές του 20ού αιώνα, τον Μεσοπόλεμο. Αλλά ο υπερρεαλισμός είναι ενεργό κίνημα μέχρι και **σήμερα**.

Υπερρεαλισμός - σουρεαλισμός

Sur = επάνω, επί + réalisme = πραγματικότητα (1917, Guillaume Apollinaire)

Επαναστατικό κίνημα – αναθεώρηση αξιών

Φροϋντισμός + μαρξισμός

Ιστορία του κινήματος:

1922 – ρήξη με το Ντατνά

Γεννήθηκε στο Παρίσι – 1919-1924 - πρώτα αυτόματα κείμενα (*Μαγνητικά πεδία*)

1924 – **Μανιφέστο το υπερρεαλισμού** (υπερρεαλισμός = απόλυτος ψυχικός αυτοματισμός)

1919-1926/27 – πρώτη φάση – εστίαση στην ψυχανάλυση, τη θεωρία του ασυνειδήτου, σχετικά πειράματα, **αυτόματη γραφή** (βλ. εικ. 38)

1927-1934 – δεύτερη/πολιτική φάση – απογοήτευση από την ΑΓ, στράφηκαν στην πολιτική δράση, **μαρξισμός, ΚΚΓ**

La Révolution surréaliste (1924-1929) X *Le Surréalisme au service de la révolution* (1930-1933)

Εκπρόσωποι του γαλλικού υπερρεαλισμού

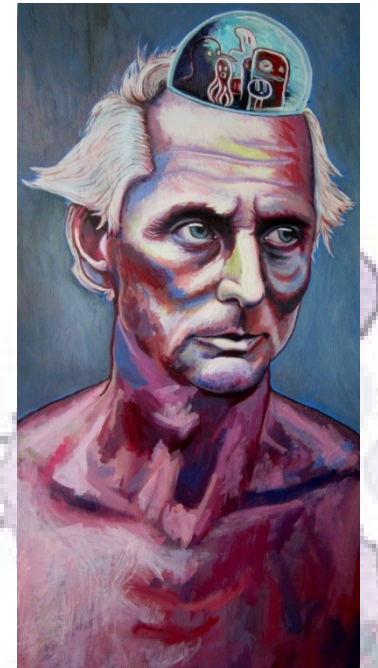
André Breton – συγγραφέας, θεωρητικός του κινήματος

Louis Aragon - ποιητής, μυθιστοριογράφος και δημοσιογράφος

Paul Éluard – ποιητής

Max Ernst – ζωγράφος και γλύπτης

Philippe Soupault – ποιητής, δραματικός συγγραφέας (πρώτα αυτόματα κείμενα)

Φροϋντισμός, αυτοματισμός, αυτόματη γραφή

Μανιφέστο υπερρεαλισμού (Α. Μπρετόν, 1924)

Σουρεαλισμός, ουσ. αρ. Αυτοματισμός ψυχικός, σε καθαρή μορφή, με τον οποίο προτίθεται κανείς να εκφράσει είτε προφορικά είτε γραπτά, είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, την **πραγματική λειτουργία της σκέψης**. Υπαγόρευση της σκέψης, με την απουσία κάθε ελέγχου από τη λογική, έξω από κάθε προκατάληψη αισθητική ή ηθική.

Ψυχανάλυση:

Id, Ego, Superego

S. Freud: *Ερμηνεία των ονείρων* (1900)

André Masson, *Αυτόματο σχέδιο*, 1924

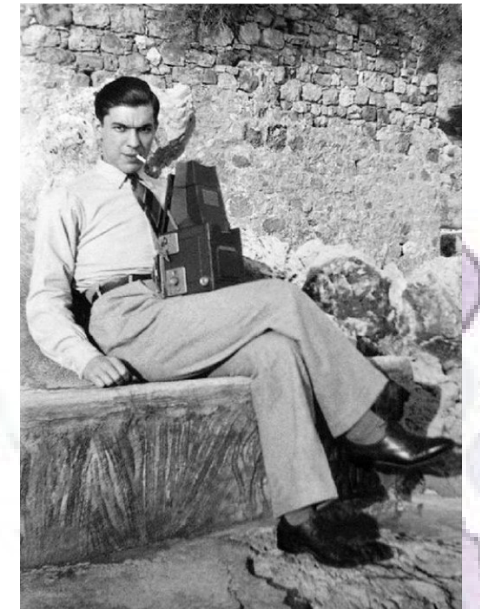

Ταινίες

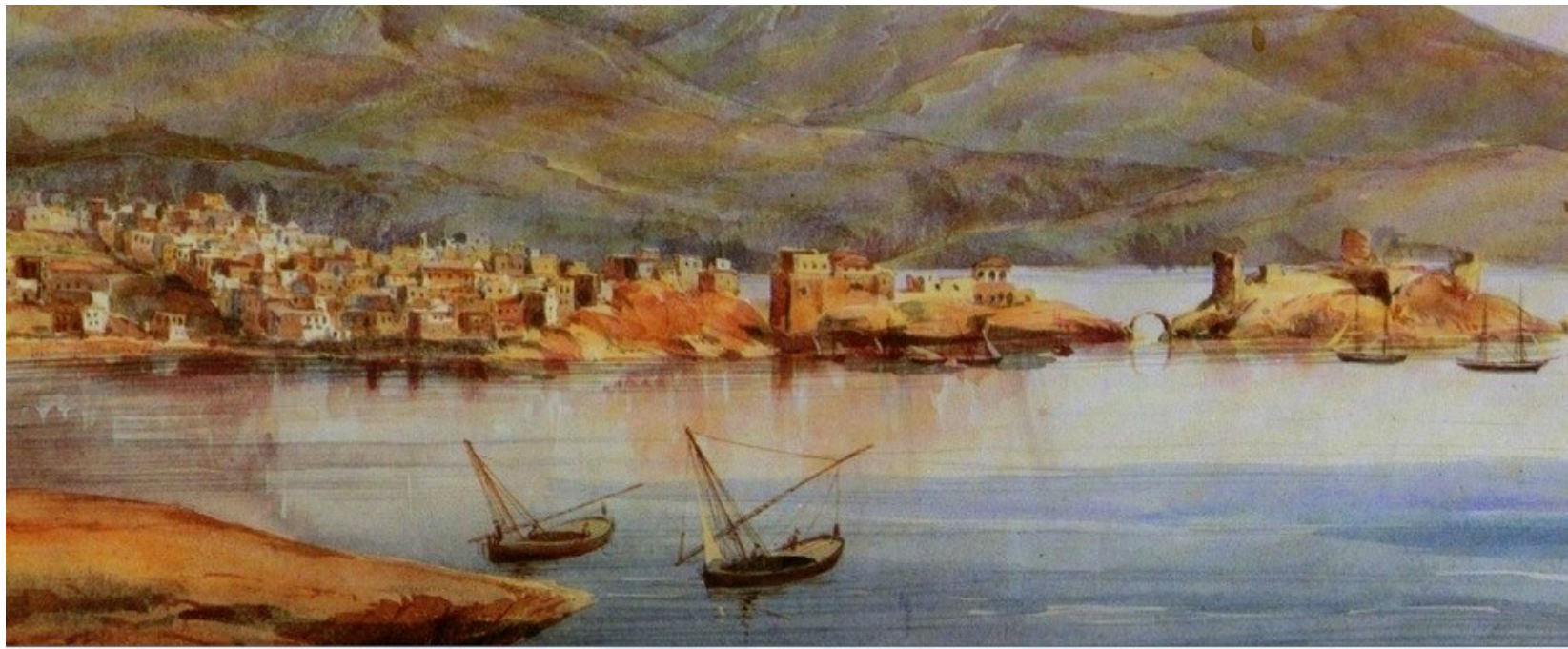
- https://www.youtube.com/watch?v=y_7UQBKdiQI
- <https://www.youtube.com/watch?v=WBC0aeVXH4>
- Κομμουνισμός: 10 – 11,42
- Δεκεμβριανά: 22,38 – 26,15
- Ρωσία: 37,35

Ανδρέας Εμπειρικός (1901-1992)

- Μπράιλα, ΝΑ Ρουμανία
- Πατέρας – εφοπλιστής, μητέρα – Ρωσίδα
- Από 1908 Αθήνα
- Δεκαετία του '20: Λωζάνη, Λονδίνο (διάσταση με τον πατέρα), Παρίσι (ψυχανάλυση, υπερρεαλισμός)
- **1935 – *annus mirabilis*:**
 - Διάλεξη Περί σουρεαλισμού
 - **Υψικάμινος**
 - Ψυχανάλυση
 - (Σεφέρης, Ελύτης)
- **Ενδοχώρα** (1945, γράφεται μεταξύ 1934-1938)
- **Οκτάνα** (1980, γράφεται μεταξύ 1958-1965)
- **Μέγας Ανατολικός** (1990-1992, γράφεται από 1945)

Άνδρος - Εμπειρικάϊκα

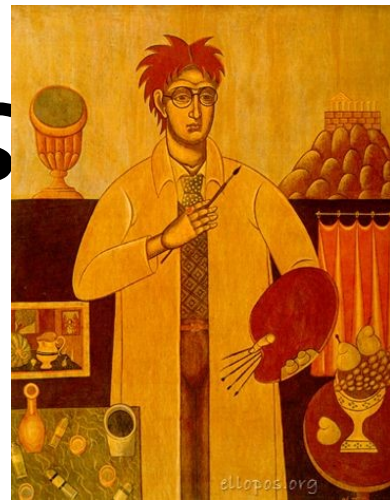

«[...] Εάν επιτυγχάνει κάτι ο Ανδρέας Εμπειρικός είναι ότι απασφαλίζει την πραγματικότητα. Τον αυτοματισμό δεν τον εφαρμόζει τόσο για ν' αφεθεί στη ροή του ασυνειδήτου όσο για να θέσει υπό αμφισβήτηση θεμελιακούς νόμους της λειτουργίας μας και να ευρεθεί κάτοχος κειμένων όπου, όχι μόνον οι λέξεις και το νοηματικό τους περιεχόμενο αλλά και η σύνταξή τους και η ανώτερη σημασία τους, να παρουσιάζουν μιαν απόκλιση από τη συμβατική ομιλία. Βάζοντας σε ίση μοίρα λογικά και παράλογα, σημαντικά και ασήμαντα, δημοτικίζοντα και καθαρεύοντα, εξαλείφει τις διακρίσεις που ανέκαθεν στηρίζανε την Ελληνο-Δυτική διανόηση, προκαλώντας το επαναστατικό μας ένστικτο σε μια διέγερση που σκοπεύει πέραν από τον τομέα των κοινωνικοπολιτικών επιδιώξεων ν' αγκαλιάσει, στο σύνολο της ψυχοσωματικής του οντότητας, τον άνθρωπο [...]

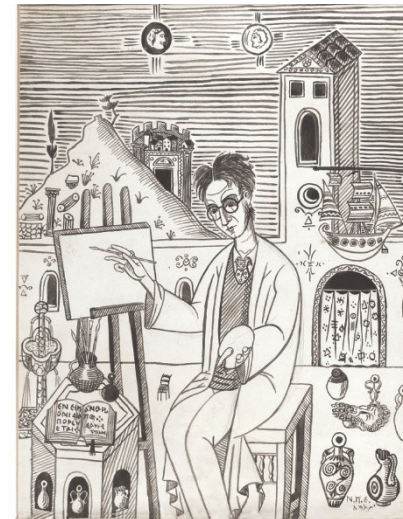
ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ, *Αναφορά στον Ανδρέα Εμπειρικό*, 1980, σελ. 38.

Νίκος Εγγονόπουλος (1907-1985)

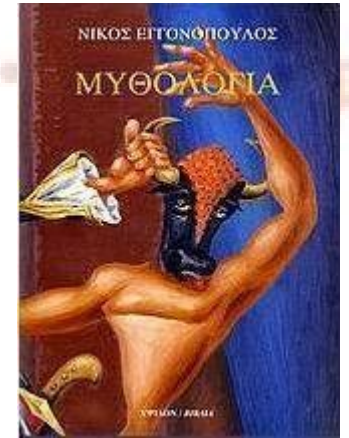

- Υπερρεαλιστής, ζωγράφος, σκηνογράφος, ενδυματολόγος, μεταφραστής, ποιητής
- 1941 - Αλβανικό μέτωπο
- *Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν* (1938)
- *Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής* (1939)
- *Μπολιβάρ* (1944)
- 1954 - 27^η Μπιενάλε της Βενετίας
- Κρατικά βραβεία ποίησης (1958, 1979)

Ελληνικότητα

- odkazy na tradici

- na řecký středověk: „[...] Αιώνια η μνήμη του ευγενέστατου Οθομανού Αλή Χαντυάρ εφένδη, ποτέ ανώτατου υπαλλήλου της Αυτοκρατορίας“;
- významné osobnosti řecké literatury: „[...] – Α, τίποτες...τίποτες. Μιλούσα με τον Όμηρο“;
- historické postavy: „Ζει ο μέγας Αλέξανδρος;“
- postavy řecké mytologie: „[...] ο Ποσειδών, ο Ορφέας, η Ευριδίκη, ο Θησέας, οι Αργοναύτες
- na soudobé události v Řecku: „[...]τό ένδοξο πτώμα του αιμνήστου Καραμανλάκη“;

Κωνσταντίνος Παρθένης

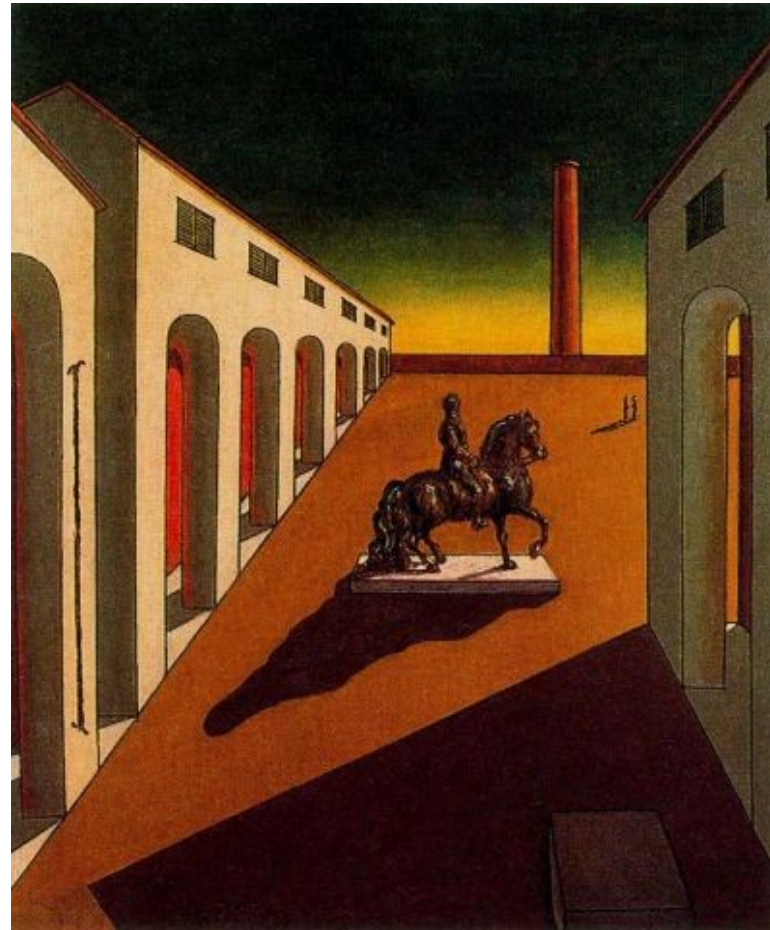
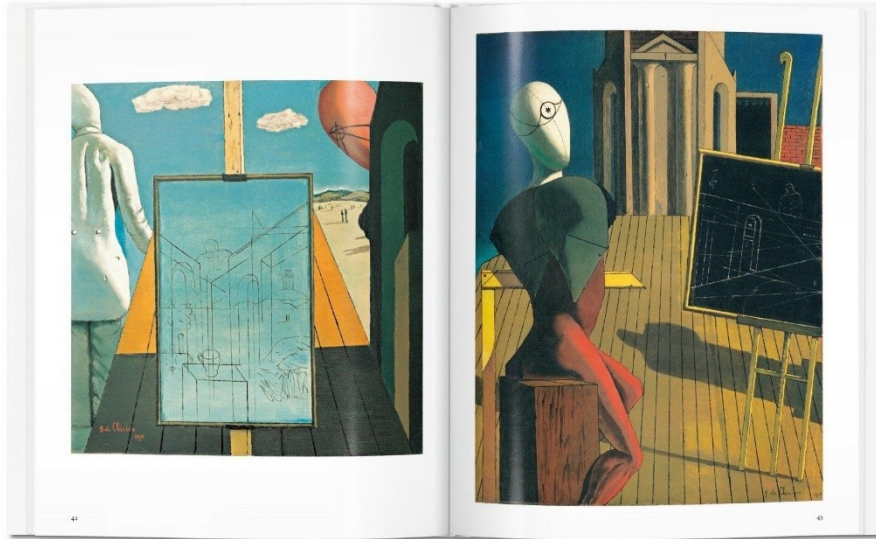

Φώτης Κόντογλου

Αθανάσιος Διάκος / ο αητός της Ρούμελης
Μέρος τοιχογραφίας του Φώτη Κόντογλου, που βρίσκεται στο Δημαρχείο της Αθήνας

Giorgio de Chirico (1888-1978)

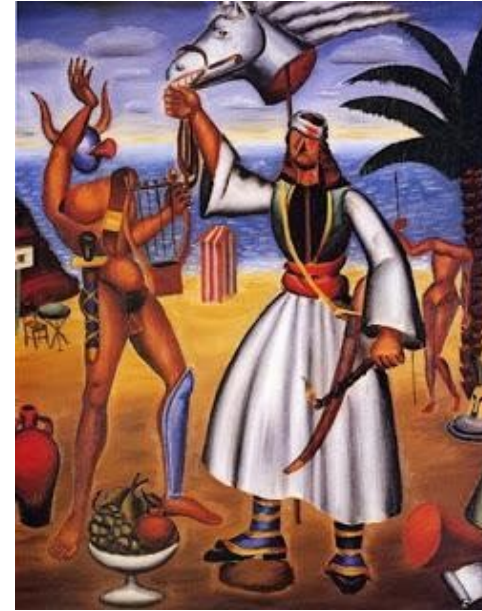
Ζωγραφική

<https://www.galerielefakis.com/ellines-zwgrafoi/%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B6%CF%89%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%BF%CE%B9/%CE%B5%CE%B3%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%B7%CF%82>

ΕΛΕΩΝΟΡΑ

<https://www.youtube.com/watch?v=GoADpRrJ5Uk>

Ζωγραφική – Βυζάντιο, Επανάσταση μυθολογία, πρόσωπα

Έντονα χρώματα

Μορφές - σκηνή

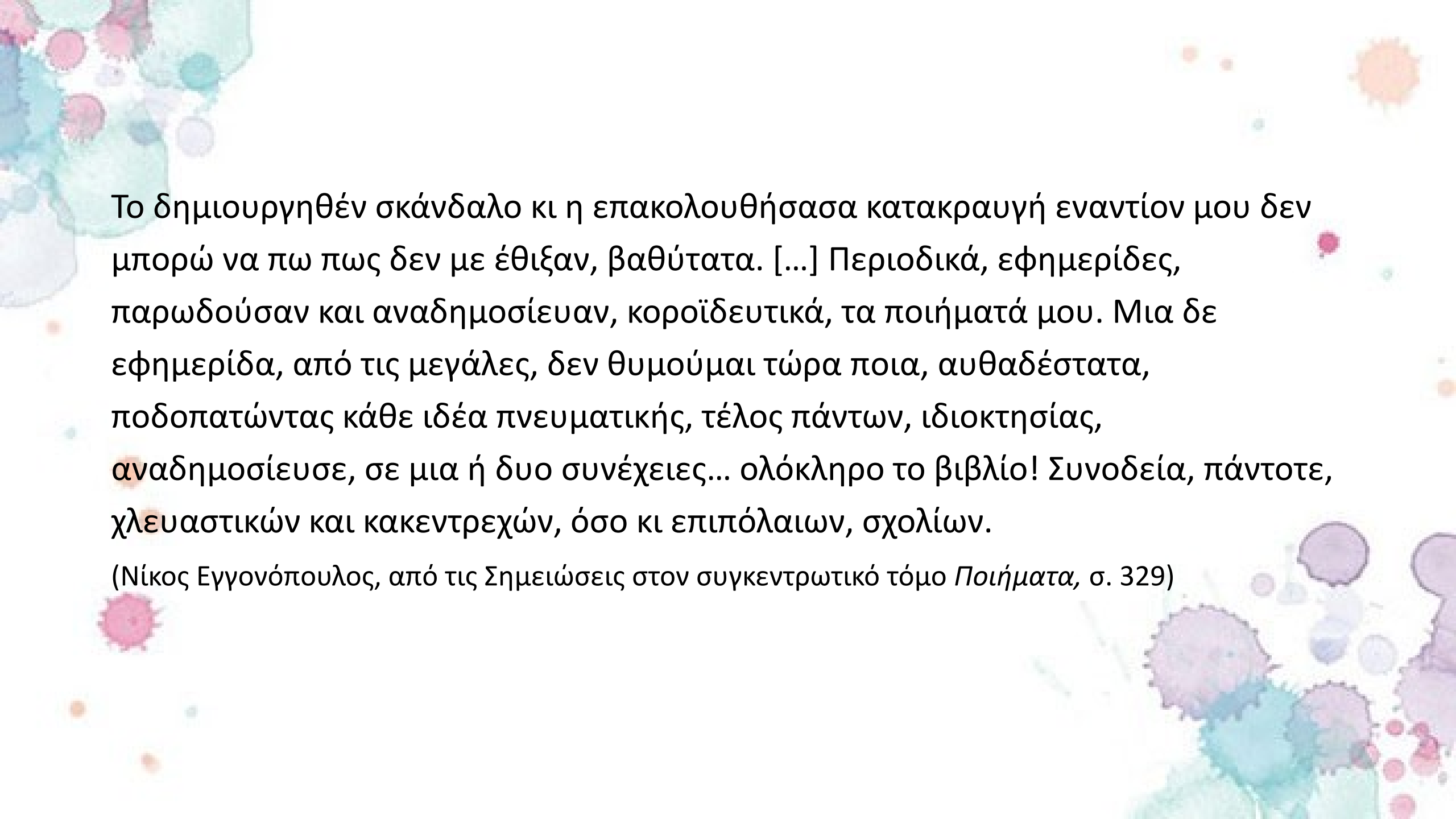

Βασικά χαρακτηριστικά της ποίησης

- παράλογο
- μαύρο χιούμορ, ειρωνεία
- υπερρεαλιστική μεταφορά
- συνδυασμός διάφορων τοπωνύμιων και μορφών – προσώπων (φανταστικών και πραγματικών)
- Καθαρεύουσα

Ελεωνόρα: <http://www.engonopoulos.gr/homeEL/poem03.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=GoADpRrJ5Uk>

Το δημιουργηθέν σκάνδαλο κι η επακολουθήσασα κατακραυγή εναντίον μου δεν μπορώ να πω πως δεν με έθιξαν, βαθύτατα. [...] Περιοδικά, εφημερίδες, παρωδούσαν και αναδημοσίευαν, κοροϊδευτικά, τα ποιήματά μου. Μια δε εφημερίδα, από τις μεγάλες, δεν θυμούμαι τώρα ποια, αυθαδέστατα, ποδοπατώντας κάθε ιδέα πνευματικής, τέλος πάντων, ιδιοκτησίας, αναδημοσίευσε, σε μια ή δυο συνέχειες... ολόκληρο το βιβλίο! Συνοδεία, πάντοτε, χλευαστικών και κακεντρεχών, όσο κι επιπόλαιων, σχολίων.

(Νίκος Εγγονόπουλος, από τις Σημειώσεις στον συγκεντρωτικό τόμο *Ποιήματα*, σ. 329)

Μπρετόν – Ανθολογία του μαύρου χιούμορ

Ο Μπρετόν και το (μαύρο) χιούμορ

Ο ιδρυτής και θεωρητικός του υπερρεαλισμού ο André Breton στον πρόλόγό του στην *Ανθολογία του μαύρου χιούμορ* (*L'Anthologie de l'humour noir*, 1939) αναφερόμενος στον S. Freud επισημαίνει ότι το χιούμορ, όπως και το αστείο και το κωμικό, έχει **απελευθερωτικό χαρακτήρα**, αλλά το σημαντικό είναι ότι βοηθάει το Εγώ. Θεωρεί το χιούμορ αναπόφευκτο τμήμα της λογοτεχνία να **επιζήσει στην σκληρή πραγματικότητα**, αλλά και άλλων ειδών ανθρώπινης δραστηριότητας, αντιλαμβάνεται τον ανατρεπτικό και υπονομευτικό χαρακτήρα του χιούμορ που, ως κάτι προκλητικό και απροσδόκητο, **υποσκάπτει τις δεδομένες ηθικές και αισθητικές νόρμες**, **επιτίθεται στην αδιάλλακτη αντίληψη ζωής και επομένως ανταποκρίνεται στους στόχους του υπερρεαλισμού**. Και τελικά ο συγγραφέας επισημαίνει ότι το χιούμορ είναι θανάσιμος εχθρός της αισθηματικότητας και της βραχύβιας φαντασίας, που περνιέται πολύ συχνά για ποίηση.

Μπορούμε επομένως να συνοψίσουμε ότι το χιούμορ:

- α) αποτελεί θανάσιμο εχθρό της αισθηματικότητας και της κακής ποίησης.
- β) εκφράζοντας το παράδοξο, άτοπο και απροσδόκητο προκαλεί ενόχληση και ανασφάλεια, αμφισβητεί τις συμβατικές αντιλήψεις και υπονομεύει τις καθορισμένες νόρμες και επομένως απελευθερώνει από τα δεσμά ηθικά και αισθητικά.
- γ) παρέχει παρηγοριά κατά τη σκληρή σύγκρουση με την πραγματικότητα, απάντηση και όπλο εναντίον του παραλόγου του έξω κόσμου, στο οποίο ανταποκρίνεται με το δικό του παράλογο τρόπο. Δηλαδή (σύμφωνα με τον Breton) το χιούμορ είναι προϋπόθεση της διατήρησης της ψυχικής υγείας και της επιβίωσης σε ένα εχθρικό περιβάλλον. Όμως δεν πρόκειται απλώς για τρόπο διαφυγής από την πραγματικότητα, αλλά για ενσυνείδητη προσπάθεια εκμετάλλευσης της ορθολογικής λογικής εναντίον αυτής της ίδιας.

Ν. Βαγενάς, Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση,
στο *Ειρωνική γλώσσα*, Αθήνα 2001, σελ. 30-31.

Ξέρουμε ότι η μεταφορά είναι ένας λεκτικός τρόπος που **ταυτίζει δύο ανόμοια πράγματα** μεταβιβάζοντας ορισμένα χαρακτηριστικά του ενός στο άλλο. Η μεταφορά δηλ. λειτουργεί στα πλαίσια του έλλογου. Αν ο βαθμός της ανομοιότητας ανάμεσα στα δύο πράγματα μειωθεί τόσο ώστε να ξεπεράσει ένα κατώτατο όριο, η μεταφορά ακυρώνεται, γιατί πλησιάζει στην κυριολεξία και έτσι παύει να λειτουργεί. Αν ο βαθμός της ανομοιότητας υπερβεί ένα ανώτατο όριο, τότε η μεταφορά έχει μπει στην περιοχή του αλόγου και καταργείται, γιατί η λειτουργία της παύει να είναι αισθητή. [...] Για τους υπερρεαλιστές **η καλύτερη ποιητική εικόνα είναι εκείνη που αποτελείται από τη σύζευξη ή ταύτιση δυο στοιχείων με τον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό αυθαιρεσίας.** Όσο πιο ανόμοια είναι τα συσχετιζόμενα στοιχεία τόσο πιο βίαιη είναι η **διαταραχή της διανοητικής λειτουργίας μας** που είναι ένας από τους κύριους σκοπούς της υπερρεαλιστικής ποίησης.

Μπολιβάρ (1944)

- Γράφτηκε 1942-43, χειρόγραφα, εκδόθηκε 1944
- Αντιστασιακό ποίημα
- Ελεύθερος στίχος, ρητορικό ύφος
- Ύμνος στην ελευθερία, και στους ήρωές της (κυρίως στον Σ. Μπολιβάρ (ήρωας-σωτήρας, κλέφτικα τραγούδια)
- Ελληνικότητα + πανεθνικός χαρακτήρας
- Γενικός και αυτοαναφορικός χαρακτήρας
- Τοπικά και εξωτικά ονόματα και τοπωνύμια
- χιούμορ, ειρωνεία
- ΑΝΑΓΝΩΣΗ: <https://www.youtube.com/watch?v=BiiJBqCnUao>

